

INFRAȚIUNILE PREVĂZUTE LA art.146 ȘI LA art.147 CP RM: ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE

Sergiu BRÎNZA

Universitatea de Stat din Moldova

Obiectul prezentei investigații îl reprezintă cele mai relevante aspecte teoretice și practice ale infracțiunilor de omor săvârșite în stare de afect (art.146 CP RM) și de pruncucidere (art.147 CP RM). Ambele infracțiuni analizate sunt săvârșite prin omor. În afară de aceasta, ele se aseamănă prin responsabilitatea redusă a persoanei care le săvârșește. Însă, în afară de similitudini, infracțiunile prevăzute la art.146 și 147 CP RM se caracterizează prin anumite diferențe specifice. Acestea se referă la: victima infracțiunii; timpul de săvârșire a infracțiunii; particularitățile stării emoționale a subiectului infracțiunii; subiectul infracțiunii. Conținând multiple referiri la exemplele din practica judiciară, studiul de față are ca repere următoarele aspecte teoretice: obiectul juridic special; obiectul material; victima; conținutul faptei (acțiunii sau inacțiunii) prejudiciabile; urmările prejudiciabile ale infracțiunii și legătura causală; alte semne ale laturii obiective a infracțiunii; indicarea tipului componenței de infracțiune în funcție de rezultatul infracțiunii (componență materială); momentul de consumare a infracțiunii; forma și tipul vinovăției; motivul și scopul infracțiunii; starea emoțională a subiectului infracțiunii; condițiile generale și speciale ale subiectului infracțiunii.

Cuvinte-cheie: omor, stare de afect, modul subit; acte de violență, insulte grave, alte acte ilegale sau imorale ale victimei, copil nou-născut, timpul nașterii sau imediat după naștere, mamă, stare de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere.

THE OFFENSES UNDER art.146 AND art.147 PC RM: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The object of this investigation are the most relevant theoretical and practical aspects of the offence of murder committed in the state of affection (art.146 PC RM) and infanticide (art.147 PC RM). Both analyzed offences are committed through murder. In addition, they are similar by the reduced responsibility of the perpetrator. However, apart from similarities, the offences under art.146 and 147 PC RM are characterized by certain specific differences with regard to the victim of the offence, the time of perpetration of the offence, the emotional peculiarities of the subject of the offence and the subject of the offence. Covering multiple examples of judicial practice, this study has the following theoretical benchmarks: the special legal object; the material object; the victim; the contents of the prejudicial act (action or inaction); the prejudicial consequences of the offence and the causal linkage; the other signs of the objective side of the offence; the indication of the composition of the offence by its outcome (the material composition); the consumption of the offence; the form and type of guilt; the motive and purpose of the offence; the emotional state of the subject; the general and special conditions of the subject.

Keywords: murder, state of affection, the sudden manner, acts of violence, grave insults, other illegal or immoral acts of the victim, the newborn, during birth or immediately after birth, mother, the state of physical or mental disturbance, by the disruption of consciousness, caused by birth.

Omorul intenționat (sau pur și simplu omorul) este lipsirea ilegală și intenționată de viață a unei alte persoane. Această definiție a noțiunii de omor este aplicabilă tuturor infracțiunilor săvârșite prin omor, inclusiv celor prevăzute la art.146 și 147 CP RM.

Atât starea de afect fiziologic (menționată în art.146 CP RM), cât și starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere (specificată în art.147 CP RM), atestă responsabilitatea redusă a făptuitorului [1]. Conform art.23¹ CP RM, persoana care a săvârșit o infracțiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-și putea da seama pe deplin de caracterul și legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin este pasibilă de responsabilitate penală redusă (alin.(1)); instanța de judecată, la stabilirea pedepsei sau a măsurilor de siguranță, ține cont de tulburarea psihică existentă, care însă nu exclude răspunderea penală (alin.(2)).

Ținem să subliniem că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.146 și 147 CP RM, legiuitorul deja a luat în considerare responsabilitatea penală redusă, stabilind categoria și mărimea corespunzătoare a pedepsei. De aceea, aplicarea răspunderii în baza art.146 CP RM (sau a art.147 CP RM) exclude referirea la lit.d) alin.(1) art.76 CP RM. Potrivit acestei norme, la stabilirea pedepsei se consideră circumstanță atenuantă săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă.

1. Omorul săvârșit în stare de afect

În ultimul timp, în știința dreptului, problemei afectului i se acordă din ce în ce mai multă atenție. Dovadă este și faptul că începe a se profila o nouă ramură a științei – afectologia judiciară [2]. Afectul devine obiect de investigare a științei dreptului privat [3]. Totuși, ca și înainte, interesul cel mai mare îl prezintă aspectele de drept penal ale stării de afect.

Semnul obligatoriu al unor infracțiuni îl constituie tocmai starea de afect, stare în care se află făptuitorul în momentul săvârșirii infracțiunii. În Codul penal al Republicii Moldova sunt descrise componentele a două astfel de infracțiuni, printre care și omorul săvârșit în stare de afect (art.146 CP RM)¹. Atenuarea răspunderii penale în cazul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM este justificată dacă luăm în considerare trei factori importanți: a) fapta dată reprezintă un „răspuns” la comportamentul provocator – ilegal sau imoral – al victimei, fiind deci condiționată de „vina” victimei; b) făptuitorul se află într-o stare fiziologică aparte care îi îngustează aptitudinea de a percepe ceea ce este și ce nu este infracțional; c) existența legăturii cauzale dintre comportamentul victimei și apariția respectivei stări emoționale specifice la făptuitor.

Problema privind aplicarea răspunderii pentru omorul săvârșit în stare de afect este o problemă al cărei grad de elaborare este satisfăcător în cadrul doctrinei dreptului penal. În același timp, nici pe departe toate dificultățile interpretării și aplicării art.146 CP RM și-au găsit rezolvarea adecvată. Printre principalele dificultăți de acest ordin se numără aceea că unele noțiuni utilizate în art.146 CP RM au un caracter estimativ (de exemplu, noțiunile „insulte grave”, „alte acte imorale ale victimei” etc.). Este adevărat că în literatura de specialitate se formulează definiții ale acestor noțiuni. Însă, de cele mai multe ori, definirea respectivă se face prin descriere, atunci când în definator sunt folosiți termeni de asemenea estimativi. Din aceste motive, definițiile doctrinare ale noțiunilor estimative, utilizate în art.146 CP RM, nu reușesc să se impună prin autoritate, nu sunt suficient de convingătoare. Aceste definiții nu corespund funcției pe care ar trebui să o aibă: „eliminarea ambiguităților, prevenirea confuziilor de sens” [4].

În aceste condiții, este incontestabilă necesitatea de a releva esența juridică a infracțiunii prevăzute la acest articol.

Obiectul juridic special al omorului săvârșit în stare de afect îl constituie relațiile sociale cu privire la viața persoanei.

Obiectul material al infracțiunii examinate îl reprezintă corpul persoanei.

Victima infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM este nu o persoană oarecare, dar numai persoana care provoacă starea de afect a făptuitorului prin actele sale de violență, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale. De aceea, în ipoteza erorii privind această calitate specială a victimei, atunci când făptuitorul consideră eronat că lipsește de viață persoana care i-a provocat starea de afect prin actele sale de violență, insultele sale grave ori alte acte ilegale sau imorale ale sale, răspunderea se va aplica în baza art.27 și art.146 CP RM.

În cazul pluralității de victime, care împreună au provocat apariția stării de afect, calificarea se face conform art.146 CP RM o singură dată, dacă lipsirea de viață a tuturor victimelor este cuprinsă de intenția unică a făptuitorului².

Este posibil ca starea de afect să fie provocată de actele comune a două persoane, iar făptuitorul, care se află în stare de afect, să-și îndrepte intenția nemijlocit spre lipsirea de viață a celor două persoane. Dacă din cauze independente de voința făptuitorului nu decedează niciuna din acele persoane, cele săvârșite urmează a fi calificate conform art.27 și art.146 CP RM, ca tentativă la omorul săvârșit în stare de afect. Aceeași soluție de calificare se impune în cazul în care făptuitorul, care se află în stare de afect, își îndreaptă intenția nemijlocit spre lipsirea de viață a celor două persoane care în comun i-au provocat afectul, însă, din cauze independente de voința făptuitorului, se produce decesul unei singure persoane din cele două.

Cineva ar putea replica că, în ipoteza descrisă, soluția ar trebui să fie alta: întrucât în art.146 CP RM nu este stabilită agravanta „asupra a două sau mai multor persoane”, decesul chiar și al unei singure persoane ar fi suficient pentru a considera cele săvârșite ca infracțiune consumată. Un asemenea raționament ar fi vulnerabil sub mai multe aspecte.

¹ Cea de-a doua componentă de infracțiune este vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect (art.156 CP RM).

² Trebuie de menționat că alta trebuie să fie calificarea dacă, de rând cu persoanele care au provocat afectul, a fost lipsită de viață o persoană care nu are nicio legătură cu provocarea afectului, iar făptuitorul este conștient de aceasta. În așa caz, cele săvârșite se califică potrivit regulilor concursului de infracțiuni, conform art.145 și art.146 CP RM.

În primul rând, în contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, pluralitatea de victime nu are nicio relevanță pentru calificarea infracțiunii. În alți termeni, sub aspectul calificării conform art.146 CP RM, provocarea prin omorul săvârșit în stare de afect a morții unei singure persoane „va cântări” tot atât cât provocarea prin omorul săvârșit în stare de afect a morții a două sau a mai multor persoane.

În al doilea rând, nu putem ignora orientarea intenției făptuitorului: în ipoteza intenției determinate simple, nu putem face calificarea în funcție de rezultatul infracțional care se produce în realitate, deoarece acest rezultat nu coincide cu rezultatul pe care și l-a dorit făptuitorul.

Calificarea se face în funcție de rezultatul infracțional, care se produce în realitate, în ipoteza: 1) intenției nedeterminate (când făptuitorul nu are o reprezentare precisă cu privire la numărul potențialelor victime, dorind să lipsească de viață mai multe dintre acestea); 2) intenției determinate alternative (când făptuitorul prevede posibilitatea, aproximativ egală, de producere a două rezultate infracționale: a) moartea unei singure persoane; b) moartea a două persoane).

Dacă făptuitorul ar manifesta intenția nedeterminată sau intenția determinată alternativă, ar fi oportună calificarea doar conform art.146 CP RM (fără referire la art.27 CP RM), în cazul producerii parțiale a rezultatului infracțional. Calitativ diferită este situația când făptuitorul manifestă intenție determinată simplă: el urmărește un rezultat individual determinat, nu unul abstract. El dorește producerea acestui unic rezultat, nu a unui rezultat din mai multe. Tocmai de aceea producerea rezultatului nu în parametrii reprezentați de către făptuitor implică soluția de calificare potrivit art.27 și 146 CP RM.

Această soluție nu este una perfectă. Dar oricare altă soluție ar fi contrară principiului legalității, ar fi vulnerabilă și contestabilă.

Soluția de calificare, pe care o propunem, este imperfectă sub aspectul asigurării echității în aplicarea pedepsei: se poate întâmpla ca pedeapsa pentru infracțiunea consumată de omor săvârșit în stare de afect, aplicată într-o speță concretă, să fie mai mare decât pedeapsa pentru tentativa la această infracțiune (tentativă care presupune realizarea parțială a rezultatului infracțional: din două victime vizate a decedat una singură; din trei victime vizate a decedat o singură victimă sau două victime etc.), aplicată într-o altă speță. În legătură cu aceasta, putem spune că criteriile generale de individualizare a pedepsei, fixate în art.75 CP RM, presupun aplicarea unei pedepse echitabile. Analiza de față, adresată nu în ultimul rând judecătorilor, va contribui, cu siguranță, la sensibilizarea acestora în vederea individualizării corecte a pedepsei aplicate diverselor cazuri de săvârșire a omorului în stare de afect. Chiar dacă în condițiile lipsei unei categorii alternative de pedeapsă în sancțiunea art.146 CP RM, această sarcină pare a fi dificilă, regula elementară de proporționalizare a pedepsei ar trebui să fie următoarea: de regulă, tratamentul sancționator pentru lipsirea de viață a mai multor persoane trebuie să fie mai aspru decât tratamentul sancționator pentru lipsirea de viață a mai puține persoane. Excepție pot constitui situațiile când există mai multe circumstanțe atenuante prevăzute de art.76 CP RM, când funcționează condițiile prevăzute la art.79 „Aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege” din Codul penal etc.

Latura obiectivă a omorului săvârșit în stare de afect are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă, exprimată în acțiunea sau în inacțiunea de lipsire ilegală de viață a unei alte persoane; 2) urmările prejudiciabile sub formă de moarte cerebrală a victimei; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) circumstanțele săvârșirii infracțiunii: starea de afect este provocată de acte de violență sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei.

Latura obiectivă a infracțiunii analizate are, practic, aceeași configurație ca și latura obiectivă a omorului intenționat (art.145 CP RM).

Astfel, de cele mai dese ori, omorul săvârșit în stare de afect se comite prin acțiune. Acțiunea are un caracter fizico-mecanic, chimic, biologic, psihic sau de altă natură (tăiere, înjunghiere, împușcare, înecare, strivire, aruncare de la înălțime, strangulare, lovire (cu mâinile, cu picioarele, cu un corp contondent etc.), electrocutare, ardere, refrigerare, otrăvire, administrarea unei supradoze de substanțe narcotice sau psihotrope, provocarea de arsuri prin folosire de acizi sau baze, inocularea de agenți patogeni, transfuzia de sânge incompatibil, constrângerea psihică a victimei să se arunce de la înălțime sau dintr-un mijloc de transport aflat în mișcare etc.).

Fapta prejudiciabilă poate fi săvârșită prin mijloace sau instrumente: fizico-mecanice (corp contondent, armă de foc, armă albă, explozibil, mijloc de transport, curent electric, sursă de radiație etc.), chimice (substanță toxică, substanță otrăvitoare, substanță cu efecte puternice, deșeu nociv, substanță narcotică, substanță psihotropă, alcool sau substanță cu efecte similare etc.), biologice (agent patogen, sânge incompatibil etc.) etc.

Legea penală nu descrie conduita susceptibilă să provoace moartea victimei, de aceea moartea poate fi provocată prin orice mijloace sau instrumente. În același timp, mijloacele sau instrumentele întrebuintate

trebuie să fie apte să producă rezultatul mortal prin ele însele (idonee) sau prin întrebuințarea lor în anumite moduri, împrejurări sau condiții.

De asemenea, nu este exclusă nici folosirea energiei fizice a victimei, ea fiind constrânsă fizic sau moral (psihic) să se împuște, să se înjunghie, să se arunce de la înălțime etc.[5] În această ordine de idei, procedeul folosit de făptuitor nu influențează asupra calificării faptei, dar poate determina diferențieri în ce privește stabilirea pedepsei.

În pofida unei viziuni stereotipice formate în doctrina penală, considerăm mai corect punctul de vedere, potrivit căruia și inacțiunea poate alcătui conținutul faptei prejudiciabile în contextul infracțiunii specificate la art.146 CP RM: „Nu este prea greu de imaginat situația, când, ca reacție la conduita nelegitimă a victimei, la făptuitor apare starea de afect, iar el nu îndeplinește acea acțiune pe care era obligat s-o îndeplinească. De exemplu, electricianul, care se află lângă pupitrul de comandă al rețelelor electrice, primește de la brigadierul care lucrează pe linie indicația să decupeze rețeaua de la curent, indicația fiind expusă într-o formă jignitoare. În loc să îndeplinească ce i s-a indicat, electricianul, aflat în stare de afect, părăsește locul de muncă, fără a decupla rețeaua de la curent, manifestând astfel indiferență față de posibilele consecințe ale faptei sale. În acel moment, brigadierul atinge linia de contact și decedează” [6]. Într-adevăr, nu există nicio piedică în calea calificării celor comise ca omor săvârșit în stare de afect, chiar dacă fapta prejudiciabilă s-a exprimat în inacțiune.

În general, omorul în stare de afect este săvârșit prin inacțiune atunci când, din cauza „nesăvârșirii unor acțiuni juridice obligatorii, obiectiv necesare și realmente posibile” [7], nu s-a împiedicat sau nu s-a înlăturat desfășurarea unor procese de natură să provoace moartea victimei. Așadar, infracțiunea prevăzută la art.146 CP RM se comite prin inacțiune atunci când există obligația legală, contractuală sau naturală de a împiedica producerea morții victimei.

Evaluând posibilitatea săvârșirii de către făptuitor a unor acțiuni prin care s-ar împiedica ori s-ar înlătura desfășurarea unor procese de natură să provoace moartea victimei, trebuie să se reiasă din calitățile fizice și psihice ce-i sunt caracteristice, din starea în care aceasta se găsea la momentul săvârșirii infracțiunii, din nivelul calificării și cunoștințelor pe care le are făptuitorul, precum și din ansamblul tuturor împrejurărilor exterioare în care s-a manifestat conduita făptuitorului.

În contextul laturii obiective a infracțiunii analizate, este oportun a fi investigate și cauzele apariției stării de afect, deoarece acestea se referă la conduita victimei și nu fac parte din conținutul atitudinii psihice a făptuitorului față de infracțiune. Drept cauze ale apariției stării de afect legiuitorul numește următoarele acte ilegale sau imorale ale victimei: a) acte de violență; b) insulte grave; c) alte acte ilegale; d) alte acte imorale.

Această listă are un caracter exhaustiv. Nicio altă cauză (de exemplu, situația psihotraumată de durată) nu poate fi privită drept cauză a apariției stării de afect în contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM.

De una singură, starea de afect a făptuitorului, în lipsa unei legături cu cauzele care au condiționat-o, nu poate constitui un temei de aplicare a art.146 CP RM. Or, nu se exclude ca o asemenea stare să apară ca reacție la conduita legitimă a victimei sau la conduita legitimă ori nelegitimă a unor terțe persoane. Aceasta însă nu poate presupune reducerea considerabilă a gradului de pericol social al infracțiunii săvârșite și a gradului de pericolozitate socială a făptuitorului care a săvârșit-o. Dimpotrivă, aceasta poate mărturisi despre pericolul ei sporit (pericolozitatea lui sporită), atunci când, de exemplu, omorul este săvârșit, deși în stare de afect, dar ca reacție la îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești.

Pentru calificarea faptei conform art.146 CP RM nu are importanță dacă actele ilegale sau imorale ale victimei au sau pot avea urmări grave pentru făptuitor sau pentru persoanele apropiate lui. O astfel de împrejurare poate fi luată în considerare numai la individualizarea pedepsei pentru omorul săvârșit în stare de afect¹.

¹ Înainte de intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008*, printre noțiunile de sorginte estimativă, consemnate în art.146 CP RM, se numără cea desemnată prin formula „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”.

* Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.

Astfel, de exemplu, într-o speță privind infracțiunea prevăzută la art.146 CP RM s-a consemnat că, *în fapt*, O.F. și I.C. s-au bătut în stradă. Apoi I.C. a intrat în casă. Din momentul când O.F. a urcat la etajul trei, a luat cuțitul din apartamentul său, apoi a urcat la etajul patru, a așteptat ca I.C. să deschidă ușa și l-a lovit cu cuțitul, a trecut o perioadă considerabilă de timp. Cu atât mai mult că, în acest caz, acțiunile lui I.C. nu au provocat și nu puteau provoca urmări grave pentru O.F. sau rudele lui: conform expertizei medico-legale, lui O.F. i s-a cauzat vătămare intenționată ușoară a integrității corporale sau a sănătății*.

* Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1r/e-140/98 din 17.09.1998. Moldlex

Prin „*acte de violență*” trebuie de înțeles cauzarea unei alte persoane, intenționat și ilegal, a unui prejudiciu fizic, contrar voinței acestei persoane sau în pofida voinței acesteia. După gradul de intensitate, actele de violență pot evolua de la violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea persoanei până la omorul intenționat¹.

Cerința obligatorie este ca actele de violență să aibă un caracter ilegal. În contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, nu se au în vedere actele de violență legale (de exemplu, aplicate în legătură cu legitima apărare, reținerea infractorului, starea de extremă necesitate etc.).

Prin „*insulte grave*” se au în vedere cuvintele sau faptele injurioase (presupunând înjosirea cu intenție sau din imprudență a onoarei și demnității sub aspectul afectării sentimentelor naționale, religioase, sexuale, de rudenie etc.), care depășesc un anumit prag de gravitate. În general, insultele pot adopta forme dintre cele mai variate: cuvinte de ocară, care adoptă de obicei o formă licențioasă; gesturi cinice; scuipatul în față; pâlmuirea; prezentarea indecentă a imaginii persoanei pe hârtie sau pe alt suport etc. Este estimativă catalogarea insultelor ca fiind grave². Această catalogare se face în funcție de circumstanțele concrete ale cazului, care, privite cumulativ, pot ajuta la determinarea gravității insultelor. Printre aceste circumstanțe se numără: 1) nivelul de moralitate a mediului social de care aparține subiectul omorului săvârșit în stare de afect (aparține oare acesta de un mediu social degradat, marginal, demoralizat sau de un mediu social în care onoarea și demnitatea persoanei sunt valori cultivate și respectate); 2) particularitățile situaționale și de personalitate care caracterizează subiectul omorului săvârșit în stare de afect (caracterul și temperamentul acestuia, aptitudinile lui de a soluționa situații conflictuale sau critice, reacția la anumiți factori iritanți, cunoașterea expresiilor de argou etc.); 3) statutul social al subiectului omorului săvârșit în stare de afect; 4) ambianța în care au fost proferate insultele (în public, în mass-media, în prezența unor persoane apropiate subiectului omorului săvârșit în stare de afect) etc. Numai după analiza tuturor acestor circumstanțe se va putea răspunde la întrebarea dacă făptuitorul a perceput ca fiind grave insultele proferate în adresa lui.

Probabil, în acest caz, s-a considerat că, datorită gradului de gravitate a prejudiciului fizic produs, vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății nu poate fi cuprinsă de noțiunea „urmări grave”. Dar, în general, care criterii ar fi putut sta la baza determinării gravității urmărilor pentru făptuitor sau rudele lui: ar fi trebuit oare noțiunea „urmări grave” să se refere doar la prejudiciul fizic sau și la prejudiciul material și cel moral? Era oare necesar, la stabilirea faptului dacă urmările sunt sau nu grave, să se ia în considerare și opinia făptuitorului și/sau a rudelor acestuia?

De asemenea, care ar fi fost calificarea dacă, datorită unei greșite reprezentări, făptuitorul ar fi considerat că s-au produs (sau s-ar fi putut produce) urmări grave pentru rudele lui, deși în realitate urmările grave nu s-au produs (nu s-ar fi putut produce)? O asemenea ipoteză nu era neglijabilă, luând în calcul ambianța în care se săvârșesc infracțiunile prevăzute la art.146 CP RM.

O întrebare deloc ușoară a fost și cea cu privire la înțelesul sintagmei „ar fi putut avea urmări grave”. Cine ar fi trebuit să aprecieze dacă actele ilegale sau imorale ar fi putut avea urmări grave pentru făptuitor sau rudele lui: făptuitorul sau rudele lui; victima? Și, mai ales, care era gradul de verosimilitate care trebuie să marcheze formula „ar fi putut avea”?

Cu siguranță, la majoritatea din întrebările enunțate mai sus s-ar fi răspuns prin speculații, nu prin argumente. Tocmai de aceea, absolut justificat, în art.146 CP RM s-a renunțat la locuțiunea greoaie și obscură „dacă aceste acte au avut sau ar fi putut avea urmări grave pentru cel vinovat sau rudele lui”. Nu există informații că această renunțare a influențat nefast aplicabilitatea acestei norme.

¹ Legiuitorul nu precizează tipul de violență – fizică sau psihică. În aceste condiții, optăm pentru interpretarea restrictivă a noțiunii „acte de violență”, în sensul de „violență fizică”. Aceasta întrucât în alte norme penale sensul noțiunii de violență este tocmai acesta (de exemplu, în dispoziția de la alin.(2) art.179, lit.e) alin.(2) art.187, art.188, 189, alin.(3) art.192¹, art.193 și altele din Codul penal).

² Nici dintr-o prevedere normativă nu reiese ce înseamnă „insulte grave”. Care este linia de demarcare dintre o insultă gravă și o insultă lipsită de gravitate? Este clar că fiecare subiect al interpretării va înțelege în felul lui sensul noțiunii „insulte grave”. Este imposibil a nu manifesta subiectivism atunci când trebuie rezolvată dilema „grav-lipsit de gravitate”. Deci, există pericolul aplicării neuniforme a legii penale, precum și al interpretării extensive defavorabile a legii penale. De aceea, pentru a nu fi nesocotită regula fixată la alin.(2) art.3 CP RM, este necesară o interpretare cât mai restrictivă a acestei noțiuni.

În același timp, nu putem să nu remarcăm că dilema analizată are un suport artificial. Care este sensul stabilirii distincției dintre o insultă gravă și o insultă care este lipsită de gravitate, odată ce noțiunea „alte acte ilegale ale victimei” (specificată la art.146 CP RM) cuprinde insulta care este lipsită de gravitate. Textul art.69 „Injuria” din Codul contravențional demonstrează că oricare injurie (insultă), indiferent de gradul său de gravitate, este un act ilegal. În aceste condiții, își pierde importanța stabilirea liniei de demarcare dintre o insultă gravă și o insultă lipsită de gravitate.

Prin „*alte acte ilegale*” se înțelege faptele (acțiunile sau inacțiunile) interzise de normele de drept (inclusiv de normele penale), altele decât actele de violență și insultele grave, săvârșite cu intenție sau din imprudență, pe calea acțiunii sau a inacțiunii (de exemplu, samavolnicia, profanarea mormintelor, distrugerea sau deteriorarea bunurilor, furtul, pungășia, contaminarea cu maladia SIDA, lăsarea în primejdie, neacordarea de ajutor unui bolnav, amenințarea cu violență, calomnia, practicarea prostituției, încălcarea termenelor de plată a salariilor, refuzul achitării unei datorii bănești, plagiatul, abandonul de familie, adulterul etc.).

Prin „*alte acte imorale*” se înțelege faptele (acțiunile sau inacțiunile) care contravin normelor morale dominante la moment în societate (de exemplu, trădarea, infidelitatea, înșelarea, lipsa de scrupule, abjurarea, sacrilegiul, încălcarea unui jurământ etc.).

Nu este exclus ca nu unul, dar două sau mai multe acte ale victimei să ducă la apariția stării de afect a făptuitorului. Sub acest aspect, este relevantă următoarea speță: *la 22.09.2008, aproximativ la ora 13.00, aflându-se într-un apartament de pe str. 1 Mai, mun. Bălți, V.Ș. i-a aplicat concubinei sale, M.D., șase lovituri cu cuțitul de bucătărie în regiunea gâtului, care au provocat șocul hemoragic, în urma căruia a survenit decesul victimei. Fapta a fost săvârșită ca urmare a unor insulte grave și a unor acte imorale ale lui M.D., exprimate în lezarea demnității de bărbat (sublinierea ne aparține – n.a.), care a generat o stare de excitație emoțională profundă și un sentiment de disconfort fizic și moral, însoțită de modificarea spontană a activității psihice a făptuitorului* [8].

Ca și oricare altă infracțiune săvârșită prin omor, cea specificată la art.146 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii morții cerebrale. Numai survenirea acestei urmări întrește latura obiectivă a infracțiunii de omor săvârșit în stare de afect. Nu are importanță dacă moartea cerebrală s-a produs imediat sau după expirarea unui interval de timp mai îndelungat. Legea penală nu stabilește niciun „termen critic” de producere a morții cerebrale, dacă făptuitorul a avut intenția de a lipsi de viață victima.

În eventualitatea în care decesul se produce mai târziu în timp, până atunci putem vorbi despre o tentativă la infracțiunea specificată la art.146 CP RM. În momentul în care decesul se produce, tentativa este absorbită în forma consumată a infracțiunii de omor săvârșit în stare de afect. Așa se întâmplă, spre exemplu, atunci când se provoacă o leziune foarte gravă victimei, dar decesul acesteia se produce după o perioadă mai mare de timp [9].

Legătura de cauzalitate dintre acțiunea sau inacțiunea făptuitorului și urmările prejudiciabile sub formă de moarte a victimei trebuie să fie stabilită cu atenție în fiecare caz în parte. De fapt, în toate cauzele care au ca obiect o infracțiune săvârșită prin omor se efectuează o expertiză medico-legală, care are ca scop tocmai stabilirea cauzelor decesului. Chiar și în aceste condiții, stabilirea în concret a legăturii de cauzalitate este în multe cazuri o sarcină extrem de dificilă.

Pentru calificarea faptei în baza art.146 CP RM, nu are importanță dacă aceasta a fost suficientă prin ea însăși să producă moartea sau a condus la această urmare unită cu alte cauze: preexistente, concomitente sau survenite. Cu alte cuvinte, va exista legătura de cauzalitate și atunci când, la producerea morții victimei, pe lângă acțiunea făptuitorului, au concurat și alte cauze preexistente (de exemplu, existența unei boli, chiar grave sau incurabile de care suferea victima), concomitente (de exemplu, acțiunea unor fenomene naturale, loviturile aplicate victimei și de către o altă persoană etc.) sau survenite (de exemplu, complicațiile în timpul tratamentului medical, internarea cu întârziere a victimei la spital, neglijența victimei în a se prezenta medicului sau în a-i urma prescripțiile, incompetența profesională a medicului în diagnosticarea sau tratarea urmării acțiunii sau inacțiunii făptuitorului etc.). În unele situații, atunci când este vorba de cauze survenite, este destul de dificil să se urmărească evoluția lanțului causal și să se stabilească dacă au existat sau nu întreruperi, dacă se păstrează sau nu relația de la cauză la efect între fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile. Dificultatea este firește cu atât mai mare cu cât perioada de timp scursă între actul inițial și rezultatul final este mai mare. Oricum, chiar și în asemenea situații, este suficient să existe o legătură de cauzalitate *sine qua non*, adică să se constate că celelalte cauze, fără această faptă prejudiciabilă, nu ar fi provocat moartea.

Sub acest aspect, în contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, își dovedește valabilitatea opinia exprimată de S.V. Poznașev *vis-à-vis* de infracțiunea de omor: „Pentru aplicarea răspunderii penale pentru omor, este necesar ca făptuitorul să cauzeze sau, cel puțin, să se alăture procesului de cauzare a morții victimei. Astfel, conduita făptuitorului trebuie: 1) să se numere printre cauzele producerii morții victimei, chiar dacă rolul făptuitorului s-a redus în a aranja lucrurile de o asemenea manieră încât victima să cadă sub acțiunea altor factori cauzatori de moarte; 2) să declanșeze, să întărească ori să direcționeze – nemijlocit sau mijlocit – acțiunea chiar și a unuia dintre factorii cauzatori de moarte. O astfel de declanșare, întărire sau direcționare se poate exprima atât sub formă de conduită pozitivă, cât și sub formă de înlăturare a unor impedimente. În acest sens, comite omor cel care, în lipsa unor temeuri legale, împușcă o altă persoană. Dar la fel săvâr-

șește omor și cel ce retează cu toporul un arbust de care s-a agățat o bucată de stâncă ce stă să cadă peste persoana ce doarme în josul văii și, care, mai târziu, cade peste aceasta, omorând-o; 3) să curme, să suprimă ori să înlătore un factor care este necesar pentru a menține viața unei alte persoane" [10].

Latura subiectivă a omorului săvârșit în stare de afect se caracterizează, în primul rând, prin intenție directă sau indirectă. Motivele infracțiunii pot fi diferite, exprimându-se de cele mai multe ori în răzbunare sau gelozie.

Incontestabil, cel mai important semn al laturii subiective a infracțiunii examinate, cel care imprimă acestei infracțiuni o fizionomie distinctă în raport cu celelalte infracțiuni săvârșite prin omor, este *starea de afect*. Caracterizând starea emoțională a făptuitorului, acest semn trebuie stabilit și probat în mod obligatoriu. Lipsa stării de afect exclude aplicarea răspunderii în baza art.146 CP RM. În astfel de condiții, ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea, va fi luată în considerare la atenuarea pedepsei stabilite la art.145 CP RM, în acord cu prevederea de la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM.

Noțiunea de stare de afect, utilizată în dispoziția art.146 CP RM, are aceeași semnificație ca și noțiunea de afect fiziologic, consacrată în psihologie și psihiatrie. Fapta săvârșită în stare de afect patologic nu este susceptibilă de răspundere penală, căci persoana care comite o asemenea faptă se află în stare de iresponsabilitate; astfel, subiectul, ca element constitutiv al infracțiunii, în cazul dat lipsește.

Noțiunea „stare de afect” este în același timp atât o noțiune psihologică, cât și o noțiune juridică. În sensul art.146 CP RM, prin „stare de afect” se înțelege starea psihică ce se caracterizează printr-o emoție intensă, de scurtă durată (de la câteva secunde până la câteva minute), legată de activitatea instinctivă și de reflexele necondiționate. Este o stare care nu depășește limitele normalității, fiind însoțită de modificări spontane (dar nu și psihotice) ale activității psihice, în mod special observându-se îngustarea conștiinței. Mai este necesar a adăuga că starea de afect apare în condițiile unei situații specifice, când făptuitorul, din cauza tensiunii emoționale puternice, este limitat în posibilitatea de a-și alege conduita. Starea de afect exprimă atitudinea subiectului infracțiunii nu în raport cu faptul săvârșirii de către el a infracțiunii, dar în raport cu comportamentul victimei, manifestat înainte de începerea infracțiunii.

După unii autori, prin „afect” se are în vedere emoția extrem de pronunțată, dar de scurtă durată, care apare ca reacție la o iritare excepțională [11]. În opinia lui B.V. Sidorov, afectul reprezintă „starea emoțională de scurtă durată, care se manifestă cu maximă intensitate, apare rapid și decurge impetuos, limitează considerabil parcursul proceselor intelectuale și volitive, tulburând percepția unitară a lumii înconjurătoare și înțelegerea adecvată de către subiect a semnificației obiective a lucrurilor... Reacția afectivă provoacă „revolta” scoarței cerebrale, când slăbește controlul din partea acesteia, relevându-se acțiunea tumultuoasă a reacțiilor primitive care nu pot fi blocate” [12]. Din punctul de vedere al lui V.K. Viliunas, afectul este reacția „de avarie” la o situație extraordinară, reacție având un caracter universal, care și-a găsit locul în cadrul evoluției; este o revenire la conduita instinctivă, când mecanismele motivării în dezvoltare nu pot să asigure tranșarea mai adecvată a situației respective [13]. În viziunea lui I.P. Pavlov, esența afectului se exprimă în aceea că starea psihică a individului este conectată cel mai pregnant la activitatea instinctivă și la reflexele necondiționate [14]. Ar putea urma și alte asemenea puncte de vedere.

În opinia noastră, ar trebui să existe un numitor comun în ce privește definirea noțiunii de afect. În acest plan, ca model ar putea servi definiția, formulată de către B.Spasennikov, numărând nouă note caracteristice esențiale ale stării de afect:

- 1) apare ca o reacție la o situație psihotraumatizantă acută;
- 2) are o evoluție impetuoasă (la scară de secunde, minute);
- 3) limitează și modifică în mod considerabil cursul proceselor emoționale, volitive și intelectuale (însă fără a le întrerupe);
- 4) limitează și modifică în mod considerabil funcția constructiv-productivă a memoriei (însă fără a o suprima), fapt ce se exprimă în concentrarea atenției asupra frământărilor cu semnificație personală;
- 5) constă în dezorganizarea („îngustarea”) vremelnică a conștiinței subiectului, însoțită de dereglarea posibilității de a percepe – integral și adecvat – realitatea, precum și locul său în această realitate;
- 6) se caracterizează prin reducerea capacității de alegere a variantei socialmente admisibile a conduitei;
- 7) se distinge prin predominarea aspectelor emotiv-pasionale asupra celor conținutal-raționale;
- 8) este asociată de fapte impulsive, de dereglări organoregulatorii (neuroendocrine, cardiovasculare, gastro-intestinale etc.);
- 9) conduce la o extenuare postafectivă de natură psihică (astenie, apatie) și fizică (imobilizare) [15].

În această ordine de idei, este util să reproducem constatările unui expert psiholog privind atestarea stării de afect fiziologic a lui M.S. într-o speță din practica judiciară:

- „evenimentul s-a produs pe neașteptate și a prezentat dificultăți de conștientizare pentru M.S.;
- toate încercările lui de a evita agresiunea (ascunderea în casă, încercările de evadare și chiar amenințarea cu arma) nu l-au ajutat. Astfel, s-a creat imaginea inevitabilului și a pericolului grav;
- capacitățile psihologice ale lui M.S. prezintă insuficiențe care țin de aptitudinile sale de conștientizare. Are dificultăți mari la nivel de volum al percepției conținutului imaginii și o capacitate de concentrare joasă, iar în gândirea logică – deteriorare de imaginație. Îi este afectată memoria de lungă durată, deși are inteligență la limita normei;
- din punctul de vedere al emotivității, M.S. este o persoană care denotă neliniște, fiind rigid la emoții, cunoștințe, gândire și memorie. În momentul când a luat arma, avea o stare de șoc anxios. În realitate nu este agresiv și nu denotă agresivitate. Agresivitatea apărută în timpul apărării a fost o reacție la șocul anxios;
- din punctul de vedere al voinței, conform testului de temperament, M.S. denotă voință slabă. În situații critice îi poate dispărea capacitatea de liberă acțiune, iar în starea de șoc anxios voința poate dispărea cu totul. După toate probele, s-a observat că M.S., în momentul incidentului, a suportat o stare de șoc preafectivă. Când a ieșit cu arma și l-a văzut pe G.G., care se îndrepta spre el, starea preafectivă a trecut în starea de afect. Dovadă este faptul că M.S. a uitat momentul efectuării împușcăturii. Aici s-a manifestat starea de amnezie. Starea lui emoțională foarte puternică de după eveniment au confirmat-o martorii;
- starea de afect a survenit subit pe fundalul stării preafective. Apoi, starea de afect a trecut în starea de postafect, care s-a menținut pe parcursul a mai mult de două ore” [16].

Considerăm că definiția noțiunii de afect, precum și notele caracteristice ale indicatorilor acestei stări ar trebui să se regăsească într-un act normativ de specialitate, de genul Regulamentului Ministerului Sănătății al Republicii Moldova de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale, nr.199 din 27.06.2003 [17].

Principalul argument în sprijinul unei asemenea soluții este stabilirea neuniformă în practica judiciară a faptului existenței sau lipsei stării de afect. În art.143 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003 [18], starea de afect nu este numită printre cazurile când efectuarea expertizei este obligatorie. Astfel, referitor la constatarea stării de afect, s-a creat o stare de lucruri inadmisibilă: efectuarea expertizei poate fi dispusă, dar poate și să nu fie dispusă. O asemenea atitudine duplicitară nu este de conceput, de exemplu, în cazul stabilirii persoanei care și-a lăsat amprente papilare la locul săvârșirii infracțiunii. Ar fi de neconceput ca, în unele cazuri, identitatea persoanei să fie constată pe calea expertizei criminalistice, iar, în alte cazuri, să fie suficient ca ofițerul de urmărire penală sau judecătorul să măsoare „din ochi” amprente respective. Iată că, în ipoteza constatării stării de afect, nefiind obligatorie efectuarea expertizei, măsurarea „din ochi” este cu puțință. Aceasta deoarece nu există niciun act normativ în care s-ar defini noțiunea de afect și care ar enumera notele caracteristice ale indicatorilor acestei stări. În aceste condiții de percepere subiectivă de către organul de aplicare a legii penale a înțelesului noțiunii „afect”, este oare cazul să vorbim despre respectarea principiului legalității?

Să nu uităm că principiul legalității incriminării își are sediul inclusiv în art.7 „Nicio pedeapsă fără lege” al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. După cum a stabilit Curtea Europeană a Drepturilor Omului, o infracțiune trebuie să fie definită clar prin lege; această condiție are a fi îndeplinită atunci când individul poate să știe, pornind de la prevederea normei pertinente și, la nevoie, cu ajutorul interpretării ce-i este dată în jurisprudență, ce acte și omisiuni sunt de natură să-i angajeze răspunderea penală [19]. Dar cum poate un individ să cunoască limitele de aplicare a art.146 CP RM, odată ce interpretarea, dată în jurisprudență noțiunii de afect, este una lipsită de constanță și precizie? Or, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit în repetate rânduri că textul legal are a fi interpretat și aplicat de o asemenea manieră, încât să se asigure o protecție efectivă împotriva urmărilor și condamnărilor penale arbitrare [20]. Sub acest aspect, datorită excesului de noțiuni estimative (inclusiv a noțiunii de afect), par a fi foarte vulnerabile urmările și condamnățile penale, având legătură cu faptele prevăzute la art.146 CP RM.

În context, prezintă interes următoarea speță: *B.Gh. a fost condamnat în baza lit.j) alin.(2) art.145 CP RM. În fapt, în noaptea de 04.07.2011 spre 05.07.2011, acesta se afla la domiciliul lui C.V. din satul Logănești, raionul Hâncești. În urma unui conflict, B.Gh. i-a aplicat lui C.V. lovituri cu o bărdiță în diferite părți ale corpului. În rezultat, C.V. a decedat.*

Sentința de condamnare a fost atacată cu apel de către inculpat și avocatul acestuia. A fost solicitată casarea sentinței, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care fapta lui B.Gh. să fie recalifi-

cată din omor săvârșit cu deosebită cruzime în omor săvârșit în stare de afect. S-a invocat că inculpatul a comis infracțiunea ca urmare a acțiunilor violente ale victimei, care, fiind în stare de ebrietate, a încercat să-l agreseze sexual. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău au fost admise parțial apelul inculpatului și al avocatului acestuia. Astfel, a fost casată sentința de condamnare în ce privește stabilirea pedepsei, cauza a fost rejudecată și a fost pronunțată o nouă hotărâre, prin care B.Gh. a fost condamnat în baza lit.j) alin.(2) art.145 CP RM. În rest sentința a fost menținută. Ne fiind de acord cu decizia instanței de apel, avocatul inculpatului a declarat recurs ordinar. Și de această dată a fost solicitată casarea sentinței, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care fapta lui B.Gh. să fie recalificată din omor săvârșit cu deosebită cruzime în omor săvârșit în stare de afect. S-a invocat că: instanțele de judecată nu au stabilit împrejurările care au dus la comiterea infracțiunii, și anume: faptul că C.V. i-a provocat inculpatului stare de tulburare, acesta săvârșind infracțiunea în stare de afect; instanțele de judecată nu au admis demersurile apărării în ce privește efectuarea expertizei psihologice pentru a stabili starea inculpatului în momentul comiterii infracțiunii.

Verificând argumentele învocate, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a considerat că recursul avocatului în interesele inculpatului urmează a fi respins ca inadmisibil. L-a concret, s-a menționat că, reieșind din declarațiile inculpatului, acesta a comis omorul cu mult după acțiunile prezumate ale victimei de agresiune sexuală. În acest timp, inculpatul a avut posibilitatea reală să plece de la domiciliul victimei. Omorul se consideră săvârșit în stare de afect numai dacă atât starea de afect, cât și intenția de a săvârși omorul au survenit în mod subit, adică într-un timp foarte scurt și pe neașteptate. În speța dată, intenția de a lipsi de viață victima a fost realizată nu imediat, dar după scurgerea unui anumit interval de timp (inculpatul a ieșit afară, a fumat o țigară, a adormit, s-a trezit, a fumat din nou...). De aceea, cererea avocatului urmează a fi respinsă [21].

Asemenea motivări sunt cel puțin curioase. Se pare că a fost pur și simplu răstălmăcită ideea, conform căreia nicio probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată, idee care-și găsește statuare și în alin.(3) art.101 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova. Căci instanța de judecată (sau organul de urmărire penală) consideră că posedă cunoștințe speciale suficiente în domeniul științei psihologice, motiv pentru care chiar dacă se dispune efectuarea expertizei pentru constatarea stării de afect, raportul expertului nu poate avea nicio consecință juridică.

În acest sens, prezintă interes punctul de vedere al lui N.Podolnâi: „Dacă noțiunea de afect ar fi privită ca o noțiune juridică, atunci instanța de judecată ar putea face de sine stătător concluzia privind existența sau lipsa stării de afect, indiferent de raportul expertului. Dacă însă noțiunea de afect ar fi privită ca o noțiune psihologică, atunci instanța de judecată ar putea face o astfel de concluzie numai în temeiul dispunerii unei expertize psihologice” [22]. Problema este că noțiunea de afect este în același timp atât noțiune psihologică, cât și noțiune juridică. Odată ce în art.146 CP RM se utilizează noțiunea dată, nu mai putem afirma că ea nu ar fi și o noțiune juridică. Probabil, tocmai această ambivalență a noțiunii de afect este cauza atitudinii dublucitare față de constatarea stării de afect într-o cauză penală.

Totuși, o asemenea ambivalență poate fi remarcată și în alte situații. De exemplu, vătămarea integrității corporale sau a sănătății este o noțiune medicală, dar și juridică în același timp. Cea mai elocventă dovadă a acestui fapt este Regulamentul Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale. Dar este de neconceput ca ofițerul de urmărire penală sau judecătorul să constate „din ochi” gradul de gravitate și caracterul vătămării integrității corporale sau a sănătății. În această ipoteză, ofițerul de urmărire penală sau judecătorul nu poate să-și aroge competența unui expert în medicina legală. Or, în pct.2) art.143 din Codul de procedură penală se stabilește că expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea gradului de gravitate și a caracterului vătămărilor integrității corporale.

Luând toate acestea în considerare, susținem opinia separată referitoare la speța exemplificată mai sus. Conform acesteia, nu poate fi susținută motivarea din sentință și din decizia instanței de apel. În cadrul acestora prima instanță și a doua instanță și-au asumat rolul unui specialist psiholog și au ajuns la concluzia că inculpatul B.Gh. nu s-a aflat în stare de afect. Noțiunea de afect este, în același timp, atât o noțiune juridică, cât și o noțiune psihologică. Fără concluzia expertului psiholog, judecătorul nu poate constata cert dacă făptuitorul a fost sau nu în stare de afect. Judecătorii nu posedă destule cunoștințe în psihologie, pentru a determina starea de afect¹.

¹ Opinie separată conform alin.(7) art.339 și alin.(3) art.340 din Codul de procedură penală în cauza B.Gh. din 18.12.2012. Dosarul nr.1ra-1077/12. www.csj.md

În alt context, omorul se consideră săvârșit în stare de afect numai dacă atât starea de afect, cât și intenția de a săvârși omorul au survenit în mod subit. Termenul „subit” înseamnă: 1) care se petrece într-un timp foarte scurt și 2) pe neașteptate¹. De aici rezultă că expresia „survenită în mod subit”, utilizată în dispoziția art.146 CP RM, presupune că nu este obligatoriu să lipsească sau să fie foarte mică distanța în timp între cauza de apariție a stării de afect și omorul săvârșit în stare de afect. Uneori, această distanță în timp poate fi mai mare. Or, starea de afect poate surveni nu doar în urma percepției nemijlocite a actelor ilegale sau imorale ale victimei. Ea poate surveni și în urma reflectării asupra unor factori derivați vizând aceste acte ale victimei, reflectare care se prezintă în una din formele următoare: a) depanarea în memorie a amintirilor legate de actele ilegale sau imorale ale victimei; b) conștientizarea tardivă a rezultatelor actelor ilegale sau imorale ale victimei; c) aflarea tardivă a informației despre actele ilegale sau imorale ale victimei.

Este esențial ca intenția de a lipsi de viață victima să apară în mod subit în starea de afect, provocată de actele ilegale sau imorale ale victimei. Dacă intenția de a lipsi de viață victima, survenită în mod subit în starea de afect, a fost realizată nu imediat, dar după scurgerea unui anumit interval de timp, după ce starea de afect se consumase, nu vom mai fi în prezența omorului săvârșit în stare de afect. Altfel spus, intenția de a comite omorul săvârșit în stare de afect, fiind o intenție afectizată, apare și se realizează pe durata aflării făptuitorului în starea de afect. Numai în aceste condiții poate fi aplicată răspunderea în baza art.146 CP RM.

Intenția afectizată este incompatibilă cu pregătirea de infracțiunea de omor săvârșit în stare de afect. Este posibil ca făptuitorul să se pregătească de lipsirea de viață a celui care, într-un viitor, urmează să devină victima infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM. Or, nu se exclude existența unor relații de antipatie și ostilitate între făptuitor și victimă, care se raportează la o perioadă anterioară comiterii infracțiunii. Dar aceasta deloc nu înseamnă că făptuitorul se pregătește de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.146 CP RM, întrucât nu poate programa că lipsirea de viață a acelei victime o va săvârși aflându-se în stare de afect.

Totodată, nu se exclude posibilitatea tentativei la omorul săvârșit în stare de afect [23]. Când caracterul acțiunii sau inacțiunii făptuitorului mărturisește despre intenția directă de omor în stare de afect, dar moartea victimei nu s-a produs din circumstanțe independente de voința făptuitorului, asemenea acțiuni urmează a fi calificate în baza art.27 și art.146 CP RM.

În ce privește circumstanțele care pot mărturisi că infracțiunea a fost săvârșită în stare de afect, acestea sunt următoarele:

1) de regulă, pentru o astfel de infracțiune este specifică utilizarea, în procesul executării faptei, nu a unor instrumente special adaptate pentru a provoca leziuni integrității anatomice a victimei, ci a unor obiecte care au nimerit întâmplător în mâna făptuitorului;

2) în procesul săvârșirii unei astfel de infracțiuni are loc modificarea aspectului exterior al făptuitorului (fața congestionată, agitație în mișcări, gesticulare excesivă și nelalocul ei, ridicarea vocii până la țipăt; sau diametral opus – fața palidă, înțepenire, pierderea darului vorbirii și a capacității de a se mișca etc.), ceea ce poate fi reflectat în declarațiile martorilor;

3) pentru o asemenea faptă infracțională este caracteristică aplicarea multiplelor lovituri sau cauzarea de numeroase leziuni, ceea ce uneori servește ca temei pentru calificarea neîntemeiată a faptei conform lit.j) alin.(2) art.145 CP RM, ca omor săvârșit cu deosebită cruzime;

¹ Caracterul neașteptat al apariției stării de afect presupune neprevăderea acesteia de către subiectul însuși. Procesul de apariție a acestei stări se caracterizează printr-un salt de felul său de la o emoție de intensitate redusă la o emoție de intensitate extremă. Caracterul neașteptat, neprevăzut, spontan al apariției stării de afect ține de esența stării în cauză. Spontaneitatea se poate datora fie acțiunii unui puternic factor iritant afectogen, fie acumulării emoțiilor afectizate. Este cunoscut că repetarea situațiilor, care provoacă stările afective negative, duce la acumularea afectului, care, în ultimă instanță, poate condiționa explozia afectivă, chiar și în prezența unui pretext nesemnificativ. În acest caz, se poate crea impresia că subiectul s-ar fi putut adapta la factorii iritanți afectogeni sau că subiectul s-ar fi așteptat la o explozie afectivă. Dintr-un asemenea unghi, într-adevăr, apare iluzia că elementul de neașteptare lipsește. Eroarea unei astfel de abordări constă în substituirea neașteptării subiective printr-o aparentă pregătire de explozie afectivă, dar și în ignorarea faptului că situațiile cu încărcătură afectivă duc nu la deprinderea cu acestea, ci la acumularea afectului. Starea de afect este nu pur și simplu o iritare oarecare, dar o stare calitativ diferită ce se caracterizează printr-o influențare particularizantă asupra conștiinței și activității persoanei. Tocmai de aceea, chiar și atunci când starea de afect apare ca reacție la un stimulent aparent neînsemnat, dar pe fondul unor frământări emoționale de durată, această stare este percepută de către subiect ca una nouă, neașteptată.

4) după săvârșirea infracțiunii în stare de afect, starea făptuitorului se distinge printr-o decompensare, descărcare psihică, constând în sentimentul de pustiire sufletească, deprimare, regretare, autoflagelare, căință – toate acestea găsimu-și reflectare în conduita și aspectul exterior ale făptuitorului.

Subiectul infracțiunii examinate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani.

Dacă în fapta persoanei având vârsta între 14 și 16 ani sunt prezente atât semnele omorului săvârșit în stare de afect, cât și semnele infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.145 CP RM, nu există temeiuri pentru a o trage la răspundere penală.

În unele cazuri, omorul săvârșit în stare de afect poate presupune prezența unor circumstanțe agravante prevăzute la alin.(2) art.145 CP RM. În acord cu regula de calificare de la lit.a) art.117 CP RM, în asemenea cazuri răspunderea se va aplica numai conform art.146 CP RM.

În situația concurenței dintre art.146 CP RM și lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM, urmează a fi aplicat numai art.146 CP RM. În astfel de cazuri, se exclude aplicarea răspunderii în baza lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM. Din aceste considerente, sprijinim soluția de calificare stabilită în următoarea speță: *D.C. a fost condamnat în baza art.146 CP RM. În fapt, la 21.08.2010, aproximativ la ora 22.00, acesta se afla în gospodăria părinților săi din satul Selemet, raionul Cimișlia. În timpul certei cu tatăl său, D.N., fiind în stare de afect survenit în mod subit, provocat de actele de violență ale acestuia, D.C. a efectuat o împușcătură din arma de vânătoare în direcția lui D.N. În rezultat, acesta a decedat* [24]. În acest caz, alegerea uneia din normele concurente speciale, care reflectă cel mai exact natura juridică a faptei prejudiciabile comise, a fost efectuată în condițiile art.117 CP RM.

2. Pruncuciderea

Cu privire la rațiunile incriminării acestei fapte există două abordări. Potrivit primei, existente în țările democratice și pe teritoriul actual al Republicii Moldova în perioada interbelică, se considera că acest omor trebuie să fie unul atenuat, din considerente de ordin moral și social (mama care nu poate să-și crească de una singură copilul, excluderea socială a mamei care are copii din afara căsătoriei, vârsta imatură a mamei etc). Aceste cauze determină majoritatea mamelor să-și lipsească de viață copiii nou-născuți.

Potrivit celei de-a doua abordări, specifice statelor foste socialiste, prezente și în legislația autohtonă actuală, pruncuciderea se consideră un omor atenuat, cauza atenuării fiind starea psihofiziologică în care se găsește mama victimei. Se bazează pe împrejurările că pot exista stări psihofiziologice – contemporane sau consecutive nașterii – care pot provoca femeii o tulburare de natură să o împingă la lipsirea de viață a propriului copil. Aceste stări, deși nu echivalează cu o stare de iresponsabilitate, totuși justifică atenuarea răspunderii penale.

Din această perspectivă, legiuitorul a procedat corect prin a stabili un tratament atenuat în cazul infracțiunii prevăzute la art.147 CP RM. Starea de tulburare fizică sau psihică, cauzată de naștere, care se poate menține un scurt timp după aceasta, diminuează discernământul făptuitoarei, determinând-o să-și concentreze agresiunea asupra propriului copil care este identificat cu cauza tuturor vicisitudinilor ei de ordin psihosocial.

Obiectul juridic special al pruncuciderii îl formează relațiile sociale cu privire la viața copilului nou-născut.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.147 CP RM îl constituie corpul copilului nou-născut.

Victimă a pruncuciderii poate fi numai un copil nou-născut. Nu poate fi aplicată răspunderea în baza art.147 CP RM, dacă este săvârșit omorul unui copil căruia îi lipsește calitatea de nou-născut. Dacă mama îl lipsește de viață pe propriul copil care nu are calitatea de nou-născut, atunci răspunderea se va aplica în baza lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM.

În contextul infracțiunii prevăzute la art.147 CP RM, noțiunile „făt” și „copil nou-născut” nu pot fi privite în relația de „parte-întreg”. Or, „făt” este considerat produsul concepției din uter până când se naște. Pe de altă parte, „copil” este considerată persoana în primii ani ai vieții; deci, de această dată, după ce se naște. Chiar în Legea privind drepturile copilului, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 15.12.1994, se menționează că o persoană este considerată copil din momentul nașterii până la vârsta de 18 ani [25].

Rezultă că cele două noțiuni – „făt” și „copil nou-născut” – nu se pot intersecta. În plan temporal, ceea ce le separă este momentul nașterii, adică momentul în care are loc actul fiziologic prin care fătul, ajuns la stadiul de maturitate, este expulzat sau extras din cavitatea uterină. În alți termeni, formula „timpul nașterii”, pe care legiuitorul o utilizează în dispoziția art.147 CP RM, desemnează anume actul nașterii, nu și procesul nașterii (incluzând cele trei perioade: dilatația; expulzarea; delivrența). Accentuăm aceasta pentru a arăta că

nu este posibil, în niciun moment, să se ateste așa-numita ipostază „copil-făt”. Din momentul apariției oricărei părți a corpului copilului din organismul matern viața extrauterină ia locul vieții intrauterine. Ipostaza „făt” este succedată de ipostaza „copil”. În concluzie, nu poate exista o relație de tip „parte-întreg” între noțiunile „făt” și „copil nou-născut”. Până la momentul nașterii, nu putem vorbi despre copil ca ipostază a persoanei; putem vorbi despre embrion sau făt, care nu poate fi considerat persoană în accepțiunea legii penale.

În alt context, până la care vârstă a copilului putem vorbi despre calitatea de nou-născut? Noțiunea de nou-născut nu este definită de legea penală, urmând a fi interpretată în sensul consacrat în medicină. Iar științele medicale răspund în mod diferit la întrebarea formulată mai sus: a) 3-4 săptămâni (pediatrie); b) 28 de zile (neonatologie); c) o săptămână (obstetrică); d) 24 de ore (medicina legală). Care din aceste criterii trebuie aplicat la interpretarea noțiunii „copil nou-născut” din dispoziția art.147 CP RM? Considerăm că stabilirea criteriului respectiv trebuie condiționată de determinarea a două circumstanțe: 1) momentul apariției în procesul nașterii a unei oarecare părți a corpului copilului în afara organismului matern, 2) momentul consumării stării psihologice deosebite a făptuitoarei. Se prezumă că starea psihologică deosebită a mamei, cauzată de naștere, durează în medie 24 de ore din momentul nașterii, astfel că la determinarea stării de nou-născut este aplicat tocmai criteriul medico-legal.

În acord cu acest criteriu, este nou-născut copilul care poartă încă semnele nașterii recente. Semnele nașterii constau în anumite caracteristici ale copiilor recent născuți (de exemplu, meconiu în intestine, involuția cordonului ombilical, bosa serosanguină, vernix caseosa (strat de substanță alb-cenușie, de consistență grăsoasă, ce acoperă tegumentele nou-născutului) etc.). Această condiție se apreciază în baza unei expertize de specialitate.

Pentru calificarea faptei în baza art.147 CP RM nu interesează dacă nou-născutul este un copil din cadrul sau din afara căsătoriei. Nu interesează, de asemenea, dacă nou-născutul este un copil normal sau anormal, dacă este sau nu viabil (înzestrat cu puterea de a trăi).

De asemenea, nu are importanță dacă nașterea copilului este în termen sau copilul s-a născut prematur. Criteriul absolut irelevant al vârstei sarcinii nu poate justifica în niciun caz discriminarea nou-născuților în ce privește protecția dreptului lor la viață. De exemplu, dacă nașterea se produce înainte de a 21-a săptămână de gestație (ceea ce este foarte verosimil, luând în considerare progresul tehnico-științific din sfera medicinei), nu rezultă că lipsirea de viață a nou-născutului de către mama acestuia nu trebuie calificată ca pruncucidere. Pentru calificare nu poate avea nicio semnificație termenul până la care a evoluat sarcina, odată ce nu interesează dacă copilul s-a născut viabil sau neviabil. Important este să se nască viu. Chiar dacă nou-născutul va trăi doar câteva minute, în acest scurt timp trebuie să-i fie apărută viața.

În altă privință, pluralitatea de victime (gemeni, tripleți, cvadrupleți, cvintupleți, sextupleți, septupleți, octupleți, nonupleți, decapleți, undecapleți, duodecapleți, tredecapleți, cvatrodapleți, cvindecapleți etc.) nu influențează asupra calificării pruncuciderii, dar trebuie luată în calcul la individualizarea pedepsei.

Reieșind din prevederile de la lit.a) art.117 CP RM, în cazul pluralității de victime, calificarea se face conform art.147 CP RM o singură dată, dacă lipsirea de viață a tuturor victimelor este cuprinsă de intenția unică a făptuitorului. Oricare altă soluție ar constitui o improvizare care încalcă flagrant principiul legalității¹.

Este posibil ca făptuitoarea să-și îndrepte intenția nemijlocit spre lipsirea de viață a două victime. Dacă din cauze independente de voința făptuitoarei nu decedează niciuna din acele victime, respectând regula de la lit.a) art.117 CP RM, cele săvârșite urmează a fi calificate conform art.27 și art.147 CP RM, ca tentativă de

¹ Pluralitatea de victime nu condiționează necesarmente pluralitatea de infracțiuni. Stabilirea lipsei sau existenței intenției infracționale unice este determinantă pentru a se răspunde la întrebarea: oare se rețin atâtea infracțiuni de pruncucidere câte victime sunt?

De exemplu, omorul, săvârșit asupra a două sau mai multor persoane (lit.g) alin.(2) art.145 CP RM), reprezintă o infracțiune unică nu deoarece așa a dorit legiuitorul, dar pentru că are la bază o intenție unică. Infracțiunea prevăzută la lit.g) alin.(2) art.145 CP RM în niciun caz nu este un concurs al infracțiunilor de omor, asimilat de către legiuitor unei infracțiuni unice de omor. Ar fi un non-sens, care ar veni în dezacord cu logica elementară. Prin analogie, întrucât în art.147 CP RM nu există o circumstanță agravantă similară celei de la lit.g) alin.(2) art.145 CP RM, calificarea urmează a fi făcută numai conform art.147 CP RM, nefiind necesară o calificare suplimentară.

În consecință, ne exprimăm dezacordul cu opinia lui T.Vasilu, D.Pavel, G.Antoniou și a altor autori, care consideră că, în cazul uciderii gemenilor, va exista o dublă infracțiune de pruncucidere, chiar dacă numai unul dintre frați a fost ucis în mod direct, iar celălalt a murit drept consecință a primului deces*.

* T.Vasilu, D.Pavel, G.Antoniou și alții. *Codul penal, comentat și adnotat. Partea Specială. Vol.I.* București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p.101.

pruncucidere. Aceeași soluție de calificare se impune în cazul în care faptoarea își îndreaptă intenția nemijlocit spre lipsirea de viață a două victime, dar, din cauze independente de voința ei, se produce decesul unei singure victime din cele două.

În cazul în care faptoarea lipsește de viață un copil străin (când ea conștientizează acest fapt), faptoarea, chiar dacă este parturientă sau lăuză, trebuie să răspundă conform prevederilor de la lit.e) alin.(2) art.145 CP RM. În același timp, dacă ea va lipsi de viață un copil străin, pe care l-a perceput eronat în calitate de copil propriu, fapta trebuie calificată ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.147 CP RM. Or, din cauze independente de voința faptoarei, aceasta lipsește de viață nu copilul nou-născut a căruia mamă este, dar un copil nou-născut oarecare. Astfel, intenția de săvârșire a pruncuciderii se realizează numai în parte. Ea nu se realizează în partea vizând calitatea specială a victimei în planul legăturii de rudenie a acesteia cu subiectul infracțiunii.

Această din urmă ipoteză, care privește eroarea asupra persoanei victimei (*error in personam*), trebuie deosebită de eroarea asupra modului de executare a infracțiunii (*aberratio ictus*). În această situație este posibil ca faptoarea, care urmărește să lipsească de viață pe unul din gemeni care s-a născut cu malformații congenitale, din cauza unei greșite mânuiri a instrumentului infracțiunii să lipsească de viață în locul acestuia pe celălalt gemene nou-născut, aflat în apropiere de primul și care era sănătos. Ceea ce face în acest caz inoperantă eroarea asupra modului de executare a infracțiunii este identitatea valorilor sociale ocrotite de legea penală: atât victima vizată, cât și victima efectivă au calitatea de copil nou-născut având legătura de rudenie cu subiectul infracțiunii. De aceea, în cazul dat, răspunderea se va aplica în baza art.147 CP RM.

Latura obiectivă a infracțiunii de pruncucidere are următoarea structură: 1) fapta (acțiunea sau inacțiunea) prejudiciabilă, exprimată în lipsirea ilegală de viață a copilului nou-născut; 2) urmările prejudiciabile sub formă de moarte cerebrală a victimei; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul nașterii sau imediat după naștere.

Fapta prejudiciabilă în contextul pruncuciderii se poate exprima pe calea inacțiunii (de exemplu: refuzul mamei de a-și hrăni copilul sau neînfașarea copilului atunci când temperatura din încăperea este sub 8-10°C, sau neefectuarea promptă a ligaturii cordonului ombilical al copilului etc.). De asemenea, pruncuciderea poate fi realizată pe calea acțiunii (de exemplu: comprimarea gâtului cu mâinile; obturarea (astuparea) orificiului nazal și bucal cu mâna, hârtie umedă sau materiale moi (pernă etc.); strangularea cu lațul sau cu cordonul ombilical; compresiunea toracoabdominală (înfașarea strânsă); înecarea; lovirea; tăierea; înțeparea; îngroparea; electrocutarea; otrăvirea; influențarea prin șocuri psihice etc. Ținând seamă de vulnerabilitatea extremă a copilului nou-născut, nu este necesară o intensitate prea mare a violențelor pentru a-i pricinui moartea.

Timpul săvârșirii infracțiunii este un element al calificării care trebuie stabilit în mod obligatoriu. Acest element este caracterizat în textul legii prin cuvintele „în timpul nașterii sau imediat după naștere”. Observăm că timpul săvârșirii infracțiunii de pruncucidere coincide practic cu perioada în care copilul se consideră nou-născut.

Astfel, putem deosebi două situații în funcție de timpul concret de săvârșire a pruncuciderii: 1) omorul copilului nou-născut săvârșit în timpul nașterii; 2) omorul copilului nou-născut săvârșit imediat după naștere.

Momentul inițial al perioadei „în timpul nașterii” este momentul de început al vieții nou-născutului. Momentul final al perioadei nominalizate este momentul în care s-a terminat expulzarea copilului (chiar dacă nu a fost separat încă de organismul matern prin tăierea cordonului ombilical și chiar dacă nu s-a eliminat placenta). În acest sens, comportă interes opinia exprimată de S.V. Pozvâșev: „Pruncuciderea se deosebește de avort. Deosebirea constă în aceea că victimă a pruncuciderii este copilul care s-a detașat suficient de uterul matern, astfel încât leziunile letale îi sunt cauzate în afara acestuia, deși copilul încă nu s-a desprins complet de organismul matern” [26].

Perioada de timp desemnată prin sintagma „imediat după naștere” trebuie interpretată într-un sens cronologic, raportat însă la criteriile medicale morfofiziologice. Astfel, momentul inițial al acestei perioade este momentul în care s-a terminat expulzarea copilului. Momentul final al acestei perioade este marcat de expirarea termenului de 24 de ore după începutul vieții copilului nou-născut, adică până când se prezumă că pe corpul copilului se mențin încă semnele nașterii recente, precum și starea de tulburare a mamei, cauzată de naștere. Astfel, chiar dacă legea penală nu determină riguros cronologic care este durata până la care fapta poate fi comisă imediat după naștere, această împrejurare se delimitează după criteriile medicale morfofiziologice.

Astfel, la perioada de timp desemnată prin sintagma „imediat după naștere” se referă următoarea speță: *la 15.06.2010, în jurul orei 20.00, R.N., imediat după nașterea la termen, în condiții casnice, a unui copil viabil de sex masculin, aflându-se într-o stare de tulburare psihică cu diminuarea discernământului, cauzată*

de naștere, și-a aruncat copilul într-o groapă cu adâncimea de aproximativ 0,6 m ce se afla în gospodăria concubinului său N.I. din satul Socii Noi, raionul Fălești. În acest mod, i-a cauzat leziuni sub formă de traumatism craniocerebral închis cu hemoragie subarahnoidală difuză, care, asociată cu neacordarea la timp a îngrijirilor absolut necesare, a dus la decesul nou-născutului [27].

Fapta se califică potrivit art.147 CP RM inclusiv în cazul în care acțiunea sau inacțiunea de lipsire ilegală de viață s-a realizat în interiorul perioadei „imediat după naștere”, iar moartea s-a produs după consumarea acestei perioade. Dimpotrivă, fapta nu urmează a fi calificată în conformitate cu art.147 CP RM, ci conform lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM, dacă lipsirea ilegală de viață a copilului a fost comisă nu în intervalul de timp „imediat după naștere”, ci într-un moment ulterior acestuia.

Infrațiunea de pruncucidere este o infrațiune materială. Ea se consideră consumată din momentul survenirii morții cerebrale a victimei.

Nu se exclude posibilitatea tentativei la infrațiunea de pruncucidere. În același timp, nu este posibilă pregătirea de infrațiunea de pruncucidere. Așa cum se va putea vedea *infra*, este posibil ca făptuitoarea să se pregătească de lipsirea de viață a copilului pe care îl va naște. Dar aceasta nu înseamnă că ea se pregătește de săvârșirea infrațiunii prevăzute la art.147 CP RM.

Latura subiectivă a infrațiunii examinate se exprimă, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă sau indirectă. Momentul apariției intenției de a lipsi de viață copilul nou-născut nu are nicio relevanță asupra calificării pruncuciderii.

Nu este exclus ca femeia gravidă să procure, să adapteze, să fabrice mijloacele de lipsire de viață a copilului pe care preconizează să-l nască, sau să creeze intenționat, pe altă cale, condiții pentru a-l lipsi de viață. Deci, să-și demonstreze premeditarea în raport cu lipsirea de viață a copilului pe care îl va naște. De remarcat că nu întâmplător utilizăm o formulare lipsită de o precizie particularizantă: „lipsirea de viață a copilului pe care îl va naște”. De ce? Pentru că, deocamdată, luând în considerare ipoteza supravinerii intenției, nu se cunoaște ce infrațiune va comite ea până la urmă: pruncucidere sau infrațiunea prevăzută la lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM?

În context, avem rezerve față de soluția de calificare stabilită în următoarea speță: *V.V. a fost condamnată, în baza lit.b) și d) alin.(3) artr.145 CP RM, pentru omorul săvârșit asupra unei rude apropiate și cu bună-știință asupra unui minor. În fapt, fiind însărcinată, aceasta a planificat omorul copilului său. La 12.11.2008, aproximativ la ora 23.00, aflându-se în apropierea casei părinților săi din satul Selemet, raionul Cimișlia, V.V. a născut un copil de sex masculin. Imediat după naștere, ea l-a asfixiat prin comprimarea organelor gâtului și prin obturarea orificiilor nazale și a gurii. Aceasta a cauzat decesul victimei. Sentința de condamnare a fost contestată cu apel de către inculpată. Ea a solicitat casarea acesteia și pronunțarea unei hotărâri, prin care fapta pe care a comis-o să fie recalificată din omor săvârșit asupra unei rude apropiate și cu bună-știință asupra unui minor în pruncucidere. În susținerea solicitării sale, inculpata a invocat săvârșirea omorului copilului său imediat după nașterea acestuia. Colegiul penal al Curții de Apel Chișinău nu a acceptat acest argument, motivând la general că instanța de fond a stabilit corect starea de fapt [28].*

Bineînțeles, singurul fapt că lipsirea de viață a copilului nou-născut a fost comisă imediat după nașterea acestuia nu este suficient pentru a constata săvârșirea infrațiunii specificate la art.147 CP RM. Totuși, aceasta nu înseamnă că o asemenea posibilitate a fost exclusă cu totul. Instanța de apel nu a făcut nimic pentru a verifica dacă această posibilitate a devenit realitate sau nu.

Faptul că mama victimei a demonstrat premeditare în legătură cu lipsirea de viață a copilului pe care îl va naște nu neapărat înseamnă că fapta, pe care urmează s-o săvârșească, nu poate fi calificată conform art.147 CP RM. Chiar dacă hotărârea de a lipsi de viață victima este preexistentă nașterii, aceasta își pierde orice semnificație, fiind eclipsată de starea emoțională deosebită din timpul nașterii sau imediat după naștere. Starea emoțională respectivă domină asupra constantelor social-psihologice ale femeii. În această situație ea se comportă conform schemei simplificate „stimul-reacție”, fără a mai reuși să facă o estimare interioară a tuturor „pro” și „contra”. De aceea, făptuitoarea poate premedita orice, cu excepția stării de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, stare care este cauzată de naștere. O asemenea stare nu poate fi programată. Deci, ea poate să apară, inclusiv, la făptuitoarea care a premeditat lipsirea de viață a propriului copil. Nu este exclus că s-a pregătit de comiterea infrațiunii specificate la lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM. Însă, îi vom califica fapta conform art.147 CP RM, deoarece nu putem ignora prezența stării emoționale specifice care îi determină atenuarea răspunderii penale. Ceea ce are loc la momentul săvârșirii infrațiunii eclipsează tot ceea ce întreprinde făptuitoarea *ante-factum*. Astfel, este posibil ca intenția inițială (de a să-

vârși infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM) să sufere transformare, așa încât intenția supra-venită să conștine în intenția de a săvârși pruncuciderea.

Mai mult, în această ipoteză, prevederile art.117 CP RM ne obligă să soluționăm concurența dintre art.147 CP RM și lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM în favoarea normei care incriminează fapta de pruncucidere.

În speța următoare premeditarea făptuitoarei în legătură cu lipsirea de viață a copilului, pe care îl va naște, nu a împiedicat aplicarea, în cele din urmă, a art.147 CP RM. Aceasta deși soluția de calificare inițială a fost alta: *T.T. a fost învinuită de comiterea infracțiunii prevăzute la lit.a), e) și j) alin.(2) art.145 CP RM. În fapt, la 01.05.2011, aproximativ la ora 13.30, aflându-se în propria casă din satul Limbenii Noi, raionul Glodeni, aceasta a născut un copil. Imediat după naștere, T.T. l-a pus într-o căldare pe care a dus-o în beci, punând un borcan deasupra copilului. La puțin timp după aceasta, realizând că a comis o ilegalitate, T.T. a mers în beci pentru a salva copilul, însă acesta nu mai prezenta semne de viață. Instanța de judecată a dispus numirea unei expertize psihiatrico-psiologice în vederea stabilirii stării în care s-a aflat făptuitoarea la momentul comiterii faptei. În rezultatul efectuării expertizei s-a stabilit că la momentul comiterii faptei T.T. se afla într-o stare de tensiune emoțională, iar comportamentul ei a fost determinat de o motivație afectivă. Aceasta i-a redus capacitatea de a aprecia propriile acțiuni și de a prognoza consecințele posibile ale acestora. Tensiunea neuropsihică s-a exteriorizat printr-un afect fiziologic cumulativ, însoțit de îngustarea câmpului de conștiință, de frustrare, de frică, de diminuarea capacității de autocontrol și de prognozarea acțiunilor, precum și de percepția eronată. Reieșind din aceasta, instanța de judecată a ajuns la concluzia că calificarea faptei săvârșite de inculpată, efectuată la faza urmăririi penale, a fost incorectă. Drept urmare, T.T. a fost condamnată conform art.147 CP RM [29].*

În altă privință, în contextul analizei intenției de a săvârși pruncuciderea, este oportună examinarea problemei privind delimitarea acestei fapte infracționale de lăsarea în primejdie (art.163 CP RM). Criteriul de delimitare este următorul: în cazul lăsării în primejdie, făptuitoarea dorește ca cineva să-i poarte de grijă copilului ei nou-născut; în situația pruncuciderii, ea dorește sau admite moartea victimei. Orientarea intenției este apreciată în funcție de timpul și locul abandonării nou-născutului, de starea ei fizică la momentul abandonării lui, de probabilitatea salvării lui, de faptul cât de repede după abandonare copilul va putea fi descoperit etc. De exemplu, lăsarea nou-născutului în pădure sau în câmp, departe de locurile animate și căile de circulație, vorbește clar despre prezența intenției de pruncucidere. În contrast, lăsarea nou-născutului într-un cărucior, în timpul verii, la ușa maternității, mărturisește cel mai probabil despre intenția de a comite fapta de lăsare în primejdie.

Deși motivele nu influențează calificarea pruncuciderii, stabilirea lor ajută la aprecierea corectă a faptei. Astfel, ca motive ale pruncuciderii evoluează: năzuința de a evita dezonoarea și rușinea de a avea un copil provenit dintr-o relație extraconjugală, dintr-un viol sau incest; năzuința de a nu complica evoluția favorabilă a carierei profesionale de actriță, balerină, prezentatoare, top-model etc.; năzuința de a pune capăt suferințelor unui copil malformat etc.

Cu certitudine, semnul definitiv al laturii subiective a pruncuciderii este starea emoțională specială în care se află făptuitoarea, și anume – *starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere*. În lipsa acestei stări emoționale specifice, omorul copilului nou-născut de către mama acestuia, chiar dacă este săvârșit în timpul nașterii sau imediat după naștere, urmează a fi calificat în conformitate cu lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM.

În acest sens, este concludentă motivarea formulată într-o decizie a Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție: *„Instanța de recurs remarcă că instanța de apel a luat în considerare solicitarea inculpatei C.R. privind calificarea faptei acesteia în baza art.147 CP RM. Totuși, versiunea referitoare la săvârșirea infracțiunii de pruncucidere nu și-a găsit confirmarea, fiind infirmată prin raportul de expertiză psihologică judiciară. Potrivit acestuia, în momentul comiterii infracțiunii C.R. nu se afla într-o stare de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere” [30].*

Esența stării de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzate de naștere, constă în aceea că ea apare la femeie în rezultatul impactului fizic și psihic al procesului nașterii (infecții, intoxicații, psihotraumatisme, anemii, carențe endocrine periodice, teren neurodistrofic etc.) asupra organismului și echilibrului suflului al femeii, slăbit de situația creată de diverși agenți nocivi, care are implicații nefavorabile și traumatizante. Trăind un șoc fizic și psihic puternic, făptuitoarea nu se poate decide în ceea ce privește varianta corectă de conduită și comite omorul copilului nou-născut pentru a-și soluționa gravele probleme de ordin personal sau familial.

Pentru existența stării emoționale specifice, care dă temei de atenuare a răspunderii penale conform art.147 CP RM, este necesară îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții: 1) această stare să se exprime într-o tulburare fizică sau psihică; 2) starea dată să fie cauzată de naștere; 3) starea respectivă să aibă ca efect diminuarea discernământului.

În ce privește circumstanțele care mărturisesc despre existența stării de tulburare fizică sau psihică, acestea se referă în special la aspectul exterior și la comportamentul femeii în timpul nașterii sau imediat după naștere: fața palidă speriată sau fața roșie agitată; pupilele ochilor mărite; expresia de suferință și frică în ochi; dinții strânși; gura uscată; frecvența respirației mărită; puls des, tensionat; tremură întregul corp; emite gemete, țipete, urlate; manifestă reflexul de apărare și tendința de evadare etc. Trebuie de menționat că, în contextul infracțiunii prevăzute la art.147 CP RM, tulburarea fizică sau psihică trebuie să depășească prin gravitatea și intensitatea sa tulburarea acceptată sau normală suportată de majoritatea mamelor.

De asemenea, starea de tulburare în care se află făptuitoarea trebuie să fie într-un raport de cauzalitate cu procesul nașterii. Dacă această stare a fost provocată de alte procese fiziologice sau patologice, de ordin fizic sau psihic, din organismul femeii, cele comise de ea nu pot forma fapta de pruncucidere.

În fine, starea emoțională analizată trebuie să aibă ca efect diminuarea discernământului. Prin „discernământ” trebuie de înțeles facultatea de a discerne, de a pătrunde, de a judeca și a aprecia lucrurile la justa lor valoare. În contextul pruncuciderii, diminuarea discernământului se exprimă în aceea că, deși făptuitoarea înțelege că săvârșește o faptă, prevăzută de legea penală, ea nu-și apreciază fapta ca omor, mai ales ca omor săvârșit asupra propriului copil. Cu alte cuvinte, făptuitoarea se află într-o stare psihică intermediară situată între discernământul deplin și absența acestuia (iresponsabilitate).

Subiectul infracțiunii de pruncucidere este 1) persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 14 ani și care 2) este mama victimei, ceea ce înseamnă că pruncuciderea este o infracțiune cu autor unic, care exclude participația.

Așadar, subiectul infracțiunii analizate este un subiect special. Infracțiunea de pruncucidere este o infracțiune proprie (cu autor unic), deoarece un copil nou-născut nu poate avea decât o singură mamă. Între mamă și victimă trebuie să existe o rudenie de sânge. Adică, subiectul pruncuciderii poate fi doar mama biologică a victimei.

În ipoteza concurenței dintre art.147 CP RM și lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM, urmează a fi aplicat numai art.147 CP RM. În astfel de cazuri, se exclude aplicarea răspunderii în baza lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM.

Pentru calificarea faptei în baza art.147 CP RM nu contează dacă mama victimei este căsătorită sau nu, dacă raporturile sexuale în urma cărora copilul a fost conceput au avut loc în cadrul căsătoriei sau au avut un caracter extraconjugal. Nu este relevant pentru existența infracțiunii în cauză nici dacă respectivele raporturi sexuale au fost consimțite de viitoarea mamă sau aceasta a rămas însărcinată în urma unui viol.

În alt context, așa cum s-a menționat mai sus, participația este de neconceput la infracțiunea de pruncucidere, deoarece tratamentul atenuat, prescris de legiuitor, se răsfrânge exclusiv asupra făptuitoarei, având un caracter personal, legat de procesele de graviditate și naștere. Tratamentul atenuat aplicat mamei copilului nou-născut pentru lipsirea lui de viață este condiționat de starea ei psihofiziologică specifică din timpul nașterii sau imediat după naștere. Acest factor se raportează exclusiv la persoana făptuitoarei și nu poate determina o influență atenuantă asupra calificării faptelor celorlalți participanți la această infracțiune.

Pentru a exista participație, este necesar ca toți făptuitorii să săvârșească aceeași infracțiune, ceea ce determină unitatea de calificare a faptei. Însă, în cazul în care la lipsirea de viață a nou-născutului iau parte două sau mai multe persoane, printre care și mama victimei, nu se poate vorbi despre unitatea de calificare a faptei. Aceasta deoarece acele una sau mai multe persoane, pe de o parte, și mama victimei, pe de altă parte, nu săvârșesc aceeași infracțiune. Conștientizând relația pe care o are cu victima, mama acesteia își dă seama că săvârșește pruncucidere. Pe de altă parte, conștientizând că nu au aceeași relație specifică cu victima, celelalte persoane își dau seama că săvârșesc infracțiunea de omor intenționat. Aceasta rezultă din elementara prezumție de cunoaștere a legii penale și nu necesită cunoștințe speciale în domeniul dreptului penal. Astfel, obiectiv, cele două sau mai multe persoane (inclusiv mama victimei) săvârșesc aceeași faptă. Nu însă și subiectiv.

Totuși, chiar în plan obiectiv, toate aceste persoane iau parte la lipsirea de viață a copilului nou-născut. Deci, la o faptă care poate fi matrice atât pentru pruncucidere, cât și pentru omorul intenționat. De aceea, luând în considerare că teoria accesorieității participației nu este funcțională în cazul pruncuciderii, teza participației la pruncucidere nu ar fi cu nimic mai prioritară decât teza participației la omorul intenționat. Iată de

ce, nu poate fi acceptată nici prima teză, nici cea de-a doua. Pe cale de consecință, contribuția mamei victimei și contribuția celorlalte persoane trebuie dissociate, constituind infracțiuni de sine stătătoare.

În aceste condiții, dacă lipsirea de viață a copilului nou-născut este săvârșită împreună cu alte persoane, atunci: a) mama acestuia va răspunde în calitate de autor al infracțiunii prevăzute la art.147 CP RM; b) celelalte persoane vor răspunde ca autori ai infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM (dacă au calitatea de membri ai familiei victimei) sau în baza lit.e) alin.(2) art.145 CP RM (dacă nu au calitatea de membri ai familiei victimei).

Dacă mama și-a lipsit de viață copilul nou-născut, în rezultatul organizării, instigării sau complicității altor persoane, ea trebuie trasă la răspundere ca autor al infracțiunii de pruncucidere, pe când cei care au organizat săvârșirea infracțiunii de către ea, au instigat-o sau i-au fost complici trebuie trași la răspundere potrivit art.42 și lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM (dacă au calitatea de membri ai familiei victimei) sau în baza art.42 și lit.e) alin.(2) art.145 CP RM (dacă nu au calitatea de membri ai familiei victimei).

Totodată, dacă mama copilului nou-născut a avut rolul de organizator, instigator sau complice la lipsirea de viață a acestui copil de către o altă persoană, ultima trebuie să răspundă ca autor al infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM (dacă are calitatea de membru al familiei victimei) sau în baza lit.e) alin.(2) art.145 CP RM (dacă nu are calitatea de membru al familiei victimei). Mama victimei trebuie trasă la răspundere conform art.42 și art.147 CP RM. Nu-i putem interverti mecanicist calitatea de organizator, instigator sau complice în cea de autor, deoarece în așa caz s-ar încălca o serie de principii ale dreptului penal. Considerăm că doar în astfel de situații se poate vorbi despre contribuție la săvârșirea infracțiunii de pruncucidere, deși în lipsa unei participății propriu-zise.

În această ordine de idei, trebuie de menționat că teoriei accesorieității participăției i s-au adus critici întemeiate atât în doctrina penală rusă, cât și în cea română. Astfel, L.D. Gauhman afirmă: „Renunțarea la principiul accesorieității participăției constă în aceea că: în primul rând, fiecare participant poartă răspundere nu pentru infracțiunea străină, dar pentru propria faptă infracțională; în al doilea rând, principalul vinovat într-un caz concret poate fi nu autorul infracțiunii, dar un alt participant; în al treilea rând, nu este indispensabilă recunoașterea complicelui ca fiind întotdeauna participantul secundar cu un grad de răspundere mai redus” [31]. La rândul său, P.Dungan susține că, de pe pozițiile teoriei accesorieității participăției, „nu se poate explica participația în cazul infracțiunilor proprii, și anume: când executarea materială aparține unei persoane fără calitatea cerută de lege sau fără să acționeze în scopul cerut de lege și care ar urma să răspundă eventual în calitate de complice, chiar dacă obiectiv contribuția respectivă ar fi realizat cerințele normei de incriminare și ar putea fi considerată drept o contribuție de autor” [32].

În ce ne privește, considerăm că teoria accesorieității participăției este o teorie aplicabilă în majoritatea ipotezelor de calificare, dar nu în toate. Ea nu este o teorie universală. Există excepții care scapă incidenței acestei teorii. Una din aceste excepții este tocmai cazul când la lipsirea de viață a copilului nou-născut iau parte două sau mai multe persoane, printre care și mama victimei. În acest caz, acțiunile tuturor celorlalte persoane (altele decât mama victimei) nu vor avea un caracter dependent în raport cu cea a autorului. Explicația acestui fapt ne-o sugerează A.I. Rarog: „Tratamentul atenuat aplicat mamei copilului nou-născut pentru lipsirea lui de viață este condiționat fie de starea ei psihofiziologică specifică din timpul nașterii sau imediat după naștere, fie de afecțiunea ei psihică ce nu exclude responsabilitatea... Acești factori se raportează exclusiv la persoana făptuitoarei și nu pot determina o influență atenuantă asupra calificării acțiunilor celorlalți participanți la această infracțiune” [33].

Într-adevăr, legat de procesele de graviditate și naștere, tratamentul atenuat, prescris de legiuitor subiectului infracțiunii de pruncucidere, se poate răsfrânge exclusiv asupra acesteia. Deci, are un caracter personal, și nu real.

Dintr-o altă perspectivă, suntem de părere că participația este de neconceput în cazul pruncuciderii.

Pentru a exista participație, este necesar „ca toți înfractorii să săvârșescă aceeași (sublinierea ne aparține – n.a.) infracțiune, ceea ce determină unitatea (sublinierea ne aparține – n.a.) de încadrare juridică a faptei” [34]. Însă, în cazul în care la lipsirea de viață a noului-născut iau parte două sau mai multe persoane, printre care și mama victimei, nu se poate vorbi despre unitatea de încadrare juridică a faptei. Aceasta întrucât acele una sau mai multe persoane, pe de o parte, și mama victimei, pe de altă parte, nu săvârșesc aceeași infracțiune. Conștientizând relația pe care o are cu victima, mama acesteia își dă seama că săvârșește pruncucidere. Pe de altă parte, conștientizând că nu au aceeași relație specifică cu victima, celelalte persoane își dau seama că săvârșesc infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(3) art.201¹ CP RM (dacă au calitatea de membru al familiei

victimei) sau la lit.e) alin.(2) art.145 CP RM. Aceasta rezultă din elementara prezumție de cunoaștere a legii penale, și nu necesită cunoștințe speciale din domeniul dreptului penal. Astfel, obiectiv, cele două sau mai multe persoane (inclusiv mama victimei) săvârșesc aceeași faptă. Nu însă și subiectiv. Totuși, chiar în plan obiectiv, toate aceste persoane iau parte la lipsirea de viață a copilului nou-născut. Deci, la o faptă care poate fi matrice atât pentru pruncucidere, cât și pentru infracțiunea specificată la lit.c) alin.(3) art.201¹ sau la lit.e) alin.(2) art.145 CP RM.

De aceea, luând în considerare că teoria accesorieității participației nu este funcțională în cazul pruncuciderii, teza participației la pruncucidere nu ar fi cu nimic mai prioritară decât teza participației la violența în familie sau la omorul intenționat. Iată de ce, nu poate fi acceptată nici prima teză, nici cea de-a doua. Pe cale de consecință, contribuția mamei victimei și contribuția celorlalte persoane trebuie disociate, constituind infracțiuni de sine stătătoare.

Bibliografie:

1. Mai multe despre responsabilitatea redusă *a se vedea* în: BOTNARU, S. Responsabilitatea redusă în dreptul penal: concept și problematică. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Conferință științifică. Rezumate ale comunicărilor. Științe juridice. Științe economice. Chișinău: CEP USM, 2013, p.127-129.
2. *A se vedea în acest sens, de exemplu: Основы правовой аффектологии*. Владимир: ВГПУ, 2006.
3. *A se vedea în acest sens, de exemplu: КОЛОМИНА, А.В. Правовое закрепление категории «аффект» в частном праве (исследования, полемика, предложения)*. În: *Сборник статей преподавателей и аспирантов кафедры государственного-правовых дисциплин юридического факультета ВГПУ*. Вып.2. Владимир: ВГПУ, 2005, p.27-34.
4. МИНАИ, Gh.C. *Fundamentele dreptului. Argumentare și interpretare în drept*. București: Lumina Lex, 2004, p.269.
5. *A se vedea: DONGOROZ, V., FODOR, I., КАНАНЕ, S. și alții. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială*. Vol.III. București: ALL Beck, 2003, p.202.
6. ПОПОВ, А.Н. *Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, с.79-80.
7. БОЙКО, А.И. *Преступное бездействие*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.118.
8. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți din 20.01.2010. Dosarul nr.1a-77/10. <http://cab.justice.md>
9. *A se vedea: СЛОЦЛЕИ, V. Drept penal. Partea Specială: Infracțiuni contra persoanei*. București: С.Н. Beck, 2009, p.25-26.
10. ПОЗНЫШЕВ, С.В. *Особенная часть русского уголовного права. Сравнительный очерк важнейших отделов Особенной части старого и нового уложений*. Москва: Товарищество Скоропечатни А.А. Левинсона, 1912, с.13.
11. *Практикум по психологии* / Под ред. А.М. Леонтьева, Ю.Б. Гиппенрейтера. Москва: МГУ, 1972, p.208.
12. СИДОРОВ, Б.В. *Аффект. Его уголовно-правовое и психологическое значение*. Казань: Казанский университет, 1978, с.23-24.
13. ВИЛЮНАС, В.К. *Психологические механизмы мотивации человека*. Москва, 1990: МГУ, с.105-108.
14. ПАВЛОВ, И.П. *Полное собрание сочинений. Том 3. Книга 2*. Москва: Издательство Академии наук, 1951, p.216-217.
15. *A se vedea: СПАСЕННИКОВ, Б. Аффект и уголовная ответственность*. În: *Закон и право*, 2003, № 6, с.31-33.
16. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 22.10.2013. Dosarul nr.1ra-772/13. www.csj.md
17. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.170-172.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110.
19. Case of Kokkinakis versus Greece. hudoc.echr.coe.int; Case of C.R. versus United Kingdom. hudoc.echr.coe.int
20. Case of S.W. versus United Kingdom. hudoc.echr.coe.int; Case of C.R. versus United Kingdom. hudoc.echr.coe.int
21. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 18.12.2012. Dosarul nr.1ra-1077/12. www.csj.md
22. ПОДОЛЬНЫЙ, Н. Сильное душевное волнение и аффект. În: *Законность*, 2000, № 3, с.19-20.
23. *A se vedea: ШАВГУЛИДЗЕ, Т.Г. Аффект и уголовная ответственность*. Тбилиси: Мецниереба, 1973, с.65.
24. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 04.06.2013. Dosarul nr.1ra-418/13. www.csj.md
25. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.13.
26. ПОЗНЫШЕВ, С.В. *Особенная часть русского уголовного права. Сравнительный очерк важнейших отделов Особенной части старого и нового уложений*, с.27.
27. Sentința Judecătorei raionului Fălești din 05.08.2010. Dosarul nr.1-110/10. <http://jfa.justice.md>
28. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 26.01.2010. Dosarul nr.1ra-31/10. www.csj.md
29. Sentința Judecătorei raionului Glodeni din 30.04.2013. Dosarul nr.1-8/13. jgl.justice.md
30. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15.01.2014. Dosarul nr.1ra-80/14. www.csj.md

31. ГАУХМАН, Л.Д. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. Москва: ЮрИнфоР, 2001, с.226.
32. DUNGAN, P. Participația penală atipică. În: *Doctrină și jurisprudență*, 2005, nr.2, p.33-107.
33. ПАРОВ, А.И. *Квалификация преступлений по субъективным признакам*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.269.
34. ANTONIU, G., MITRACHE, C., STĂNOIU, R. și alții. *Noul Cod penal comentat. Vol.I* / Sub red. lui G.Antoniou. București: C.H.Beck, 2006, p.402.

Prezentat la 31.03.2014